

УДК 330.366:65

І. І. Вініченко,

д. е. н., професор, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-9527-1625

М. М. Комська,

аспірант, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-4540-8320

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.12.3

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

I. Vinichenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University

M. Komska,

Postgraduate student, Dnipro State Agrarian and Economic University

THEORETICAL ASPECTS OF FORMATION OF ANTI-CRISIS STABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Визначено, що для більшості сільськогосподарських підприємств важливим тактичними завданнями їх розвитку є недопущення банкрутства в довгостроковій перспективі. Тому особливого значення за умов сьогодення набуває формування ефективного механізму управління підприємством, заснованого на аналізі його фінансово-економічного стану.

Встановлено, що серед типових ознак кризового стану підприємства науковці визначають наступні: зниження рентабельності діяльності підприємства, кредитні ресурси використовуються в основному на погашення відсотків та повернення раніше отриманих кредитів, значно частіше виникають несприятливі виробничі ситуації, порушується ритмічність постачання сировини та готової продукції, виникає некерований стан розвитку підприємства і будь-яка несприятлива подія здатна створити реальну загрозу його банкрутства.

За результатами дослідження визначено основні методи формування антикризової стійкості підприємств: методи посилення фінансової стійкості за рахунок управління ліквідністю та структурою активів і джерел їх фінансування; управління собівартістю виробництва продукції за рахунок оптимізації постійних і змінних витрат; управління доходами підприємства за основним видом діяльності та позареалізаційними доходами; антикризового управління персоналом.

It is determined that for most agricultural enterprises an important tactical task of their development is to prevent bankruptcy in the end. Therefore, of particular importance in today's conditions is the formation of an effective mechanism for managing the enterprise, based on the analysis of its financial and economic condition.

It is established that among the typical signs of the crisis of the enterprise, scientists identify the following: reduced profitability, credit resources are used mainly to repay interest and repay previously obtained loans, much more often there are unfavorable production situations, disrupted supply of raw materials and finished products, uncontrolled enterprise development and any adverse events can create a real threat of bankruptcy.

We believe that the crisis management — it is government policy that aims to protect economic agents from crises and prevent their bankruptcy. It is carried out at the meso and macro levels and is a system of political, legal, financial, and economic measures. For crisis management requires certain information database, creating specific research methodology, highly skilled professionals, research and development, adoption and implementation of stabilization measures of the national economy.

The analysis offers its own definition of a crisis. Crisis — an event that affects the sustainability of economic development of the enterprise and is characterized by a set of reasons for its occurrence and specific consequences of the manifestation, which requires financial and economic analysis to make management decisions in the shortest possible time. We believe that anti-crisis resilience should be understood as the company's ability to prevent significant impact of the crisis on its financial and economic activities with crisis management technology, industry specifics and the formation of reserve funds during the recovery phase of the enterprise life cycle.

According to the results of the study, the main methods of formation of anti-crisis stability of enterprises are determined: methods of strengthening financial stability by managing liquidity and the structure of assets and sources of their financing; managing the cost of production by optimizing fixed and variable costs; enterprise income management by main activity and non-operating income; anti-crisis personnel management.

Ключові слова: антикризова стійкість, антикризове управління, банкрутство, державне регулювання, криза, сільськогосподарські підприємства, соціально-економічна система.

Key words: anti-crisis resilience, crisis management, bankruptcy, government regulation, crisis, agricultural enterprises, socio-economic system.

ВСТУП

На сьогодні проблема підвищення антикризової стійкості сільськогосподарських підприємств є досить актуальною, що обумовлено впливом факторів макро- і мікросередовища на діяльність будь-якого підприємства. Зміна лише форми власності на засоби виробництва за результатами проведених економічних та політичних перетворень не призводить до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Важливим тактичними завданнями для більшості підприємств галузі є недопущення банкрутства в довгостроковій перспективі. Тому особливого значення за умов сьогодення набуває формування ефективного механізму управління підприємством, заснованого на аналізі його фінансово-економічного стану. Такий підхід пов'язаний з формуванням системи заходів антикризової стійкості. В економічній літературі це словосполучення досліджується в різних аспектах, що знайшло відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: Дугін П., Зуб А., Коюда В., Кравчук Л., Масловська Л., Мельник О., Мэнкью Н., Пріб К., Славіна Н., Сошновська О., Ткаченко С. [1— 12] та інших. Однак його зміст як економічної категорії є досить дискусійним. Так, у науковій літературі часто не фіксуються його відмінні ознаки в системі управління підприємством, а в самому визначенні увагу, як правило, акцентують не на заходах недопущення кризи, а на заходах механізму попередження банкрутства. Антикризова стійкість повинна знайти свою теоретико-методологічну та практичну нішу в управлінській теорії й практиці. Необхідно лише коректно визначити її відмінність від управління в звичайному розумінні. Це можливо досягти лише через уточнення сутності економічних категорій "криза підприємства" і "антикризова стійкість".

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктивно криза характеризується безліччю взаємопов'язаних ситуацій, які значно посилюють складність і ризик управління діяльністю сільськогосподарського підприємства. При

цьому можливі ситуації, що характеризуються очікуванням кризи та її профілактикою, стабілізацією кризи, переростанням одного її виду в інший та вихід з кризи. Серед типових ознак кризового стану підприємства науковці визначають наступні: зниження рентабельності діяльності підприємства, кредитні ресурси використовуються в основному на погашення відсотків та повернення раніше отриманих кредитів, значно частіше виникають несприятливі виробничі ситуації, порушується ритмічність постачання сировини та готової продукції, виникає некерований стан розвитку підприємства і будь-яка несприятлива подія здатна створити реальну загрозу його банкрутства.

Аналізуючи кризові та передкризові ситуації на підприємствах, компетентний фахівець повинен орієнтуватися в ситуації по країні у цілому та окремих її економічних сферах, зокрема. Тому важливе значення має його впевнена орієнтація в проблемах криз у світі, державі, регіоні та на підприємстві. Важливо вміння отримувати економічну та політичну інформацію на макрорівні з подальшим її практичним використанням на мікрорівні. Тому необхідно акцентувати увагу на ролі держави як монополіста-регулятора у формуванні антикризової стійкості підприємств. Держава формує базис розвитку економіки, захищаючи права власності, створюючи правові регулюючі системи, сприяючи ефективній підприємницькій діяльності суб'єктів господарювання та збереженню навколишнього середовища. Втручання держави в процес розвитку економіки не повинен виражатися в організації будь-якої підприємницької діяльності. Воно повинно проявлятися як регулювання приватної активності, набувати механізмів фінансової підтримки, трансфертів благ і послуг та інших формах прояву.

Вважаємо, що антикризове регулювання — це політика уряду, яка спрямована на захист економічних суб'єктів від кризових ситуацій та запобігання їх банкрутства. Вона здійснюється на мезо- і макрорівні і являє собою систему політико-правових та фінансово-економічних заходів. Для антикризового регулювання необ-

хідна певна інформаційна база даних, створення специфічної методики досліджень, залучення висококваліфікованих фахівців, проведення наукових досліджень, а також розробка, прийняття та реалізація стабілізаційних заходів розвитку національної економіки.

На рівні підприємства, крім державного регулювання, важливе значення у розробці механізмів протидії кризі має внутрішньогосподарське управління. Відповідно до теорії регулювання кризи, дослідники виділяють її класифікаційні ознаки:

— криза як результат "зовнішнього" шоку. У цьому сенсі під кризою розуміється ситуація, коли економічний розвиток суб'єктів певного географічного розташування обмежується браком ресурсів через природні або економічні катастрофи;

— циклічні кризи, які являють собою фазу усунення нерівноваги під час коливання економічних та соціальних процесів;

— структурна криза — будь-який прояв суперечливого характеру довгострокового відтворення економічного розвитку;

— криза системи регулювання — ситуація, за якої механізми існуючої системи регуляції неспроможні змінити несприятливі економічні процеси;

— криза способу виробництва — криза, яка характеризується загостренням протиріч в межах найбільш важливих інституційних форм нагромадження капіталу [1; 3; 9; 12].

Серед зазначених ознак класифікації криз, циклічність є одним з найбільш значущих чинників реалізації політики антикризового управління. Класичний цикл суспільного відтворення включає в себе чотири основні етапи: криза, депресія, пожвавлення, підйом. У західних економічних теоріях часто вживаються поняття "експансія" і "спад". Фаза експансії змінюється фазою стиснення на так званій "верхній поворотній точці", або "вершині". Точно також фаза спаду закінчується, і відкриває шлях експансії на "нижній поворотній точці", або точці "пожвавлення". Таким чином, відбувається послідовна зміна чотирьох фаз циклу: спад, пожвавлення, експансія, вершина експансії [9].

Перша фаза — криза, яку можна також охарактеризувати як спад. Відбувається скорочення сукупного обсягу виробництва, ділової активності, простежуються процеси падіння цін, затоварення виробництва, значно зростає кількість банкрутств, рівень безробіття, а також зменшуються реальні доходи населення, обмежується банківське кредитування, скорочується зовнішньоторговельний оборот. Особливо страждають галузі, які постачають на ринок засоби виробництва, споживачі яких на певний час можуть обмежити, або припинити їх купівлю.

Відбувається значне скорочення виробничих потужностей в галузях машинобудування, металургії, приладобудування, електроніки.

Друга фаза циклу суспільного відтворення — депресія, є фазою застою в економіці, пристосування господарського життя до нових умов економічних потреб. Для неї характерними є невпевнені дії підприємців, які не хочуть вкладати значні ресурси в бізнес. Простежується відтік капіталу за кордон. У цій фазі відбувається деяке пожвавлення, пов'язане зі стабілізацією споживчих цін і умов господарювання. Показники ділової активності досягають нижньої позначки спаду та починають повільно підніматися. Ситуація стабілізується для подальшого соціально-економічного розвитку.

Для третьої фази (пожвавлення) характерними є зростання інвестиційних вкладень, цін, обсягів виробництва, рівня зайнятості, показників процентних ставок. Експансія відбувається у всіх галузях, які постачають засоби виробництва. Створюються нові підприємства, виникає маса нових товарів, ростуть курси цінних паперів, процентних ставок, заробітна плата. Економічне зростання підходить до найвищої точки розвитку та супроводжується активізацією науково-технічних досліджень.

Четверта фаза — підйом, або "вершина експансії" характеризується значним зростанням всіх показників соціально-економічного розвитку: ВВП, торгового обороту, інноваційної активності підприємств, рівня технологічної оснащеності країни, конкурентних переваг компаній на світовому ринку, банківської маржі тощо. Настає найвища точка розвитку, яка знову призведе до спаду. При цьому зростає напруженість банківських балансів, збільшуються товарні запаси, поступово скорочується сукупний платоспроможний попит. Знову починається спад виробництва, відбувається скорочення зайнятості й доходів населення. Підйом, що виводить економіку на новий рівень в її поступальному розвитку, готує базу для нової циклічної кризи. Фактори, які зумовлюють скорочення сукупного попиту, можуть бути різними: заміна зношеного обладнання, зменшення закупівель сировини, матеріалів, падіння попиту на окремі види продукції, зростання податків і кредитних відсотків, порушення закону грошового обігу, війни, різні політичні події, непередбачені ситуації. Все це може порушити сформовану ринкову рівновагу та бути причиною чергової економічної кризи.

Відповідно до марксистської теорії криза — це фундаментальний збій у функціонуванні будь-якої суспільної системи, обумовлений тим, що штучні правила, за якими вона працює

вала перестають діяти, після чого система уповільнює свою динаміку, втрачає ефект природного функціонування і після миттєвої катастрофічної зупинки (момент стагнації), — вибухає "революцією". Останнє поняття є ідіомою, що означає процес вільного, тобто абсолютно ризикованого пошуку й набуття системою того, що можна назвати новою природністю. К. Маркс називає її "новими виробничими відносинами", маючи на увазі нові форми виробництва та суспільних відносин, включаючи саму людину, а не тільки економіку в вузькому сенсі слова. Він виділяє основні передумови кризи: стихійність розвитку ринкової економіки; можливість кризи пов'язана з розривом актів купівлі-продажу і відносно самостійним рухом грошей; неможливість прибуткового застосування капіталу, накопичення його надлишкових обсягів. А матеріальною основою визначає циклічність оновлення основного капіталу, технологічні цикли [6].

На думку Е.М. Короткова, криза — це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєдіяльності в навколишньому середовищі. При цьому він стверджує, що поняття "криза" тісно пов'язане з поняттям "ризик", яке впливає на методологію розробки будь-якого управлінського рішення. Проблему кризи він досліджує з точки зору існування соціально-економічної системи. "Соціально-економічна система в будь-якому своєму вигляді та в будь-якій формі, будь то суспільна формація, фірма або підприємство, має дві тенденції свого існування: функціонування та розвиток" [3]. Функціонування — це підтримка життєдіяльності, збереження функцій, які визначають її цілісність, якісну визначеність, сутнісні характеристики. Розвиток — це придбання нової якості, що зміцнює життєдіяльність системи в умовах мінливого бізнес-середовища.

Функціонування й розвиток тісно взаємопов'язані між собою та відображають діалектичну єдність основних тенденцій соціально-економічної системи. Зв'язок функціонування й розвитку має діалектичний характер, який відображає можливість і закономірність виникнення, посилення та розв'язання економічних криз. Функціонування містить розвиток та є його живильним середовищем, а розвиток руйнує багато процесів функціонування, але створює умови для його більш стійкого здійснення. Таким чином, виникає циклічна тенденція розвитку, яка відображає періодичне виникнення криз. Кризи не обов'язково є руйнівними, вони можуть протікати з певним ступенем гостроти, їх поява зумовлена не тільки суб'єктивни-

ми, але й об'єктивними причинами, самою природою соціально-економічної системи.

А.Т. Зуб вважає, що криза — це малоімовірна подія, яка здатна загрозувати життєдіяльності організації, характеризується невизначеними причинами та важко передбачуваними наслідками, що потребує прийняття негайних рішень. За цих умов антикризове управління полягає в мінімізації потенційного ризику нормальної діяльності підприємства. Вибір передумов та інструментарію антикризового моделювання визначається завданнями його ефективного розвитку [2]. П.І. Дугін запропонував визначення кризи як переломного моменту послідовності процесів, подій і дій, що можуть призвести до втрати платоспроможності й банкрутства. Криза підприємства — це незапланований і небажаний процес, який змозі істотно перешкодити або навіть зробити неможливим функціонування даного господарюючого суб'єкта [1]. А.С. Кравчук запропонував визначати кризу як крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [5]. У цьому визначенні автор замінив "життєдіяльність" на "життєстійкість", маючи на увазі здатність підприємств не тільки систематично здійснювати свої виробничі процеси, але й бути здатним проявляти стійкість до окремих несприятливих ситуацій.

Ми погоджуємося з думкою Е.М. Короткова, що криза є крайнім загостренням протиріч у соціально-економічній системі, які загрожують її життєдіяльності в навколишньому середовищі. Зазначене твердження об'єктивно, раціонально і реально відображає сутність поняття "криза". Стосовно визначення кризи А.Т. Зубом, то ми не можемо погодитися з твердженням, що криза — це малоімовірна подія, оскільки на виникнення кризи впливає дуже багато зовнішніх і внутрішніх чинників, здатних посилити ознаки кризових ситуацій. Тому кризова ситуація може бути для будь-якого підприємства на будь-якому етапі його розвитку за будь-якого рівня управління. Тобто, якщо розглядати ймовірність настання кризи, то її ймовірність у будь-якому разі не буде малою, оскільки сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників завжди буде створювати "систему впливу" на стабільність функціонування підприємства.

А.Т. Зуб стверджує, що криза характеризується невизначеними причинами. З цим твердженням можна посперечатися, оскільки причини кризи не можуть бути невизначеними повністю. Тому що навіть при нормальному функціонуванні підприємство знає про свої "слабкі місця" і про те, що саме вони можуть створити

загрозу виникнення кризи. Наприклад, якщо у підприємства фінансові проблеми, брак фінансових ресурсів, підвищена частка кредиторської заборгованості в структурі балансу, то це може призвести до виникнення фінансової кризи. В умовах посушливого року сільськогосподарське підприємство може потрапити в кризовий стан, хоча до цього функціонувало ефективно. Тому стверджувати, що причини криз невизначені, ми вважаємо, не зовсім коректно. Найбільш доцільно сказати, що не всі причини виникнення кризи відомі одразу.

По-третє, А.Т. Зуб вважає, що наслідки криз важко передбачити. З цим твердженням можна погодитися також частково. Для підприємства, яке потрапило в кризову ситуацію, існують три варіанти наслідків цієї кризи: криза рано чи пізно призведе підприємство до банкрутства; підприємство, мобілізувавши усі наявні можливості, долає кризу; підприємство, не приймаючи кардинальних рішень, перебуває у стані постійної кризи. В результаті, ми маємо можливість завжди передбачити наслідки кризи за трьома варіантами. Але слід погодитися, що наслідки важко передбачити лише за умови, що вони є складовими частинами кожного з наведених вище трьох варіантів. Наприклад, якщо має місце перший варіант, то тут нам складно буде сказати, як швидко підприємство припинить своє існування.

По-четверте, не можемо погодитися, що підприємство повинно приймати негайні рішення. Варто уточнити, наскільки швидко необхідно приймати рішення. У буквальному розумінні це тільки виняткові ситуації, вирішення яких неможливо відкласти, і в цьому випадку ухвалення рішення на себе бере керівник або інша відповідальна особа. У інших випадках, будь-яке прийняття рішення повинно обговорюватися керівництвом підприємства з урахуванням кожної думки, аналізі прийняття того чи іншого рішення, оскільки в кризовій ситуації кожне непродумане рішення може призвести до погіршення економічного стану підприємства.

У результаті проведеного аналізу пропонуємо власне визначення поняття криза. Криза — подія, яка пливає на стійкість економічного розвитку підприємства та характеризується певним комплексом причин її виникнення та конкретними наслідками прояву, що вимагає проведення фінансово-економічного аналізу для прийняття управлінських рішень в максимально короткі терміни. На думку В.О. Коюди, антикризовою стійкістю підприємства є його здатність повертатися в стан економічної рівноваги після того, як вона була порушена негативними впли-

вами кризи [4]. Критерії антикризової стійкості можна визначити за результатами діагностики: фінансової стійкості; потенціалу кадрового складу; адаптації організаційних структур до мінливих умов бізнес-середовища; зміни науково-технічного потенціалу підприємства та галузі; впливу правового поля на діяльність підприємства загалом та його персонал; проблем економічної безпеки; стану морально-психологічного клімату на підприємстві.

Ознаки кризи в діяльності підприємства проявляються передусім, у показниках ліквідності (платоспроможності) та його фінансової стійкості. Оцінити фінансову стійкість можна за структурою власних та позикових коштів в активах, темпами накопичення власних коштів, співвідношенням довгострокових та короткострокових зобов'язань підприємства, забезпеченості матеріальних оборотних засобів власними джерелами фінансування. Якщо на підприємстві несприятливі показники ліквідності, але воно зберігає фінансову стійкість, то підприємство має шанси вийти зі скрутного становища. Але, якщо незадовільними є показники ліквідності та показники фінансової стійкості, то таке підприємство — ймовірний кандидат в банкрути. Водночас слід приділяти достатню увагу дослідженню маркетингового середовища з метою зіставлення реальних фінансових і виробничих можливостей підприємства.

За результатами дослідження визначено основні методи формування антикризової стійкості підприємств: методи посилення фінансової стійкості за рахунок управління ліквідністю та структурою активів і джерел їх фінансування; управління собівартістю виробництва продукції за рахунок оптимізації постійних і змінних витрат; управління доходами підприємства за основним видом діяльності та позареалізаційними доходами; антикризового управління персоналом. З думкою С.М. Ткаченка, щодо визначення антикризової стійкості погоджуємося частково, оскільки антикризова стійкість повинна передбачати не тільки обов'язковий вихід з кризи, але й недопущення кризового стану підприємства [12].

ВИСНОВОК

Таким чином, вважаємо, що під антикризовою стійкістю слід розуміти здатність підприємства не допускати суттєвого впливу кризи на його фінансово-господарську діяльність за рахунок використання технології антикризового управління, врахування специфіки галузі та формування резервних фондів протягом фази підйому життєвого циклу підприємства. На підставі заз-

наченого визначення можемо зробити висновок, що поняття фінансової стійкості значно вужче, ніж поняття антикризової стійкості.

На антикризову стійкість підприємства впливає безліч факторів, які пропонуємо об'єднати у дві групи: внутрішні (галузева приналежність суб'єкта господарювання; структура продукції та її частка в загальному платоспроможному попиті; розмір статутного капіталу, величина і структура витрат та їх динаміка в порівнянні з грошовими доходами; стан майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси і резерви, їх склад і структура); зовнішні (політичні й правові чинники, економічні фактори, соціальні та культурні, технологічні чинники). Важливо досліджувати антикризову стійкість протягом усього життєвого циклу підприємства з метою виявлення слабо та сильно виражених відхилень від еталонних (планових або нормативних) значень фінансово-економічних показників.

Література:

1. Дугин П.И. Антикризисное управление сельскохозяйственными предприятиями. Ярославль: ЯГСХА, 2012. 230 с.
2. Зуб А. Антикризисное управление. М.: Аспект-пресс, 2005. 319 с.
3. Коротков Э.М. Антикризисное управление предприятиями. М.: ИНФРА-М, 2011. 467 с.
4. Коюда В.О., Костіна О.М. Напрями та складові оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства. Теоретичні та практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. № 2 (12). С. 39—47.
5. Кравчук Л.С., Воєнна К.І. Антикризовий менеджмент як інструмент недопущення загрози банкрутства. Ефективна економіка. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
6. Маркс К., Энгельс Ф. Теория прибавочной стоимости, Соч. Т. 26. Ч. 3. 674 с.
7. Масловська Л.Ц., Головач К.С. Формування системи антикризового управління сільськогосподарських підприємств. Агросвіт. 2017. № 9. С. 12—17.
8. Мельник О.І., Молчанова Т.В., Вrabіє Н.В. Особливості розробки антикризових програм діяльності сільськогосподарських підприємств. Modern Economics. 2018. № 12. С. 146—151.
9. Мэнкью Н. Принципы макроэкономики. С-Пб.: Питер, 2003. 567 с.
10. Приб К.А. Практика антикризового управління в сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2019. № 10. С. 51—59.
11. Славина Н.А. Антикризове управління сільськогосподарськими підприємствами. Інноваційна економіка. 2013. № 6 (44). С. 86—89.

12. Сосновська О.О. Антикризове управління сільськогосподарських підприємств. Технологічний аудит і резерви виробництва. 2011. № 2 (2). С. 36—39.

13. Ткаченко С.М. Сутність економічної стійкості підприємств та її складові. Ефективна економіка. 2011. № 5.

References:

1. Dugin, P.I. (2012), Antikrizisnoe upravlenie sel'skhozjajstvennymi predpriyatijami [Crisis management of agricultural enterprises], JaGSHA, Yaroslavl, Russia.
 2. Zub, A. (2005), Antikrizisnoe upravlenie [Crisis management], Aspekt-press, Moscow, Russia.
 3. Korotkov, E.M. (2011), Antikrizisnoe upravlenie predpriyatijami [Crisis management of enterprises], INFRA-M, Moscow, Russia.
 4. Koyuda, V.O. and Kostina. O.M. (2015), "Directions and components of assessment of anti-crisis stability of an industrial enterprise", Teoretichni ta praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti, vol. 2 (12), pp. 39—47.
 5. Kravchuk, L. S. and Voyenna, K. I. (2012), "Anti-crisis management as a tool to prevent the threat of bankruptcy", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 4, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 4 June 2021).
 6. Marks, K. And Jengel's, F. (1964), Teorija pribavochnoj stoimosti [The theory of surplus value], Gospolitizdat, Moscow, Russia.
 7. Maslovs'ka, L. TS. and Holovach, K. S. (2017), "Formation of the system of crisis management of agricultural enterprises", Ahrosvit, vol. 9, pp. 12—17.
 8. Mel'nyk, O. I. Molchanova, T. V. and Vrabiyе, N. V. (2018), "Features of development of anti-crisis programs of activity of agricultural enterprises", Modern Economics, vol. 12, pp. 146—151.
 9. Mjenk'ju, N. (2003), Principy makroekonomiki [Principles of macroeconomics], Piter, Moscow, Russia.
 10. Prib, K.A. (2019), "The practice of crisis management in agricultural enterprises", Ekonomika APK, vol. 10, pp. 51—59.
 11. Slavina, N. A. (2013), "Anti-crisis management of agricultural enterprises", Innovatsiyна ekonomika, vol. 6 (44), pp. 86—89.
 12. Sosnov'ska, O. O. (2011), "Anti-crisis management of agricultural enterprises", Tekhnolohichnyy audyt i rezervy vyrobnytstva, vol. 2 (2), pp. 36—39.
 13. Tkachenko, S. M. (2011), "The essence of economic stability of enterprises and its components", Efektyvna ekonomika, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1350> (Accessed 4 June 2021).
- Стаття надійшла до редакції 11.06.2021 р.